

Prehľad učiva – informácia pre rodiča
5. ročník, 1. polrok
DEJEPIS

1. TC: OD BLÍZKEHO K VZDIALENÉMU PRIESTOR A ČAS

Prečo sa učíme dejepis

Minulosť je všetko, čo sa už stalo.

História je veda, ktorá skúma, opisuje a odhaľuje to, čo sa stalo pred mnohými rokmi, ale i nedávno.

Dejepis je školský predmet, ktorý sa snaží závery histórie správne podať žiakom.

Otec dejepisu je **Herodotos**.

Kleió je grécka bohyňa, múza dejepisu a ochrankyňa historikov.

O udalostiach z minulosti sa dozvedáme **sprostredkovane** (staré zápisy, obrazy, staré fotografie, budovy).

Dejepis sa učíme:

- Aby sme spoznali životné podmienky svojich predkov.
- Aby sme zdokonaľovali pracovného nástroje a podmienky života.
- Aby sme spoznali umenie predkov a chránili ho pre budúce generácie.
- Aby sme sa poučili z chýb predkov.
- Aby sme zlepšili podmienky svojho života na základe vedomostí predkov.

Historická udalosť – základné znaky – priestor, čas, príčina, priebeh, výsledok.

Čas je poradie udalostí

Všetky udalosti sa dejú a sa udiali v určitom čase. Čas poznáme: **prírodný a historický**

Ľudia si už od dávna merali čas. Všimli si kolobeh prírody, zmeny v prírode ako striedanie zimy a leta, dňa a noci. Podľa kolobehu prírody rozdelili čas na dni, týždne, mesiace a roky = **prírodný čas**.

Rímsky cisár Cezar určil, že prírodný čas sa bude počítat' podľa pohybu Slnka na oblohe. Tento kalendár upravil pápež Gregor XIII. a používame ho dodnes.

Kalendár je súpis dní a mesiacov jedného roka.

Ľudia si všimli aj významné udalosti v minulosti. Preto vznikol aj **historický čas** – umelý, dohodnutý a počítaný od významnej udalosti.

Letopočet je sled (zástup) rokov od určitej významnej udalosti. My používame kresťanský letopočet - od narodenia Ježiša Krista – rok 1.

Obdobie trvajúce 10 rokov – desaťročie, 100 rokov – storočie, 1000 rokov – tisícročie. Žijeme v 21. storočí.

Dátum- deň, mesiac a rok

Na meranie času používali ľudia slnečné a presýpacie hodiny.

Čo potrebujeme vedieť pri prechádzke časom

Aby sme sa ľahšie vedeli zorientovať v dejinách, historici minulosť rozdelili na **5 veľkých období**. Každé obdobie bolo niečím zvláštne.

1. Pravek (100 000 – 5000 p.n.l. alebo pred Kristom)

2. Starovek (4000 p.n.l – 476 n.l.)

3. Stredovek (476 – 1492 n.l)

4. Novovek (1472 – 1789)

5. Moderná doba

Časová priamka (Časová os) – je priamka, ktorá v časovom slede znázorňuje udalosti tak, ako za sebou nasledovali. Na časovej priamke vyznačujeme roky, storočia a tisícročia v časovom slede.

Storočia

1. storočie	1 – 100
2. storočie	101 – 200
3. storočie	201 – 300
.	
10. storočie	901 – 1000
11. storočie	1001 – 1100
.	
15. storočie	1401 – 1500
.	
20. storočie	1901 – 2000
21. storočie	2001 – 2100

Tisícročia

1. tisícročie	1 – 1000
2. tisícročie	1001 – 2000
3. tisícročie	2001 – 3000

Sviatočné a pamätné dni

Najstaršie sviatočné dni súviseli so zmenami v prírode (dni, kedy sa zmena začala alebo skončila).

Sviatky tvoria súčasť našich tradícií, spájajú nás s našimi predkami.

Tradície – staré, dlho udržiavané zvyky.

Kresťanské tradície

Nedeľa – sviatočný deň

Veľká noc – najväčší kresťanský sviatok

- smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša Krista

- oslava príchodu jari

Vianoce – pripomínajú narodenie Ježiša Krista.

Začiatok a koniec poľnohospodárskych prác – koniec žatvy (dožinky), vinobranie.

Fašiangy – od 6. januára do popolcovej stredy.

Pamätné dni z našej histórie

Niektoré sviatky majú Slováci vlastné, no niektoré spoločné s Európou.

1. január – vznik SR

1. september – Deň Ústavy SR

29. august – SNP

5. júl – Sviatok Cyrila a Metoda

1. máj – vstup SR do EÚ

8. máj – koniec 2. svetovej vojny

Sviatky v rodine

- každá rodina má svoju históriu

- narodeniny, meniny, výročia svadby

STOPY MINULOSTI OKOLO NÁS

Spoznávame hmotné pamiatky

Pamiatky pripomínajú staré časy. Sú základom na poznávanie minulosti. Historici ich nazvali **pramene** a rozdelili ich do troch skupín:

1. Hmotné – kostol
2. obrazové – obraz
3. písomné – listina

Najvzácnejšia historická pamiatka z obdobia praveku je Moravianska Venuša – soška ženy z mamutej kosti.

1. hmotné pramene

- nástroje, náradie
- šperky
- kostrové pozostatky
- zbrane
- nádoby
- nábytok
- dopravné prostriedky
- oblečenie
- stavebné pamiatky (mosty, domy, kostoly, hrady, zámky, technické stavby, svätyne, chrámy, mestské rezervácie, divadlá, pamätníky, skanzeny)

Archeológia

Najstaršie pamiatky odhaľuje veda archeológia, skúma pamiatky nachádzajúce sa v zemi.

Archeológ – vedec, ktorý odkryva a skúma hmotné pamiatky a pomocou nich vysvetľuje našu minulosť.

rekonštruovať – obnovovať, uviesť niečo do pôvodného stavu

Pästný klin – najstarší kamenný pracovný nástroj.

Archeologické nálezy – budovy, mestá, pracovné nástroje zbrane, šperky, mince – sú výsledkom archeologického výskumu.

Pomníky

Aby nám skutky významných osobností zostali v pamäti, vznikli hmotné pamiatky:

- pomníky
- pamätné tabule
- pomenovania ulíc a námestí

Napr. pamätník obetiam 1. a 2. svetovej vojny.

Čo sú obrazové pamiatky

- maľby
- rytiny

- obrazy (portrét, krajinomalba, zátišie)
- fotografia – 1. foto r.1839 Louis Daguerre, album
- znak, erb – znak, logo rodiny (dedičný)
- film
- karikatúra
- plagát
- pohľadnica
- socha, súsošie, busta, plastika
- gobelín – vyšívavý obraz, koberec na stene
- mozaika – obraz vytvorený z malých kúskov
- reliéf – plastický obraz

Galéria - druh múzea, kde sú vystavené umelecké obrazové pramene

(maľby, rytiny, obrazy, gobelíny, fotografie, plagáty, plastiky, sochy)

Album – zbierka fotografií

Fotoateliér – pracovňa maliara

Rodokmeň – súpis členov rodiny živých i mŕtvych

rodostrom – obrazová podoba rodokmeňu

Genealógia – rodopis, skúma vývoj rodov a vzťahy medzi príbuznými

Písomné historické pramene

Pre poznávanie minulosti mal veľký význam vznik **písma** (Sumeri).

Písmo – zápis ľudských myšlienok pomocou znakov.

Písomné pramene – písomné dokumenty, pomocou ktorých historik poznáva minulosť. Patria k nim: staré listiny, listy, denníky, noviny, časopisy, knihy, kódexy.

Historici pracujúci s písomným prameňom musia ovládať jazyk.

Všetky cenné písomné pramene sú uložené v **archívoch**, kde sa o ne starajú archivári.

Archív – budova a inštitúcia, v ktorej sa sústreďujú všetky písomné dokumenty rôzneho druhu.

Kronika – literárny žáner opisujúci udalosti z minulosti v časovom slede podľa toho, kedy sa odohrali. Tvorcom kroniky je **kronikár**.

Kronika školy zachytáva udalosti zo života školy v časovom slede.

Kronika obce zachytáva udalosti obce v časovom slede.

Skúsme, ako pracuje historik

Historici pracujú s prameňmi, ktoré **odpovedajú** na **základné otázky udalosti**: kde, kedy, ako, prečo, kto. Vyberá si tie, ktoré súvisia s udalosťami, ktoré skúma.

Zo súboru historických prameňov **vzniká monografia, kniha alebo článok**, ktoré sú pre ďalšieho historika prameňom.

Historik hľadá svoje odpovede predovšetkým v **písomných historických prameňoch**. Veľmi dôležité sú **archívy**, kde sú písomné pramene uložené.

Čím hlbšie do minulosti ideme, tým menej pamiatok sa zachovalo, naopak dokumentov z našej doby je veľa.

Práca historika sa podobá na prácu detektíva.

Čo si ešte vezmeme na prechádzku časom

Človek si už v minulosti zachytával správny smer a vzdialenosti – vznikali **mapy**.

Mapa je plochý zmenšený obraz krajiny.

História používa iné mapy ako geografia. Staré zemepisné mapy sú cenné pre historika.

Historici dnes používajú **špeciálne dejepisné mapy** – zaznačujú, ako určité miesta vyzerali, ale aj rôzne zaujímavé témy.

Najstaršia mapa Uhorska je z roku **1513**.

Kartograf – odborník, ktorý zhotovuje mapy.

Glóbus – guľatý model Zeme. Prvý glóbus pochádza z roku 1492 z Norimbergu.

Kto ochraňuje historické pamiatky

Múzeum pochádza z gréckeho slova Múseion – chrám 9 bohýň – múz. Jednou z deviatich bohýň umenia bola Kleio – ochrankyňa histórie a historikov.

Múzeum chráni pamiatky na minulosť. Každé múzeum sa skladá z:

- výstavných miestností – **expozií** – tu sa vystavujú **exponáty**,
- zo skladiska – **depozitára**.

Exponát – predmet vystavený v múzeu.

Najznámejšie múzeá vo svete:

- Louvre v Paríži
- Britské múzeum v Londýne
- Vatikánske múzeum
- Technické múzeum v Mníchove

Múzeá na Slovensku

Andrej Kmet' – zakladateľ prvého múzea na Slovensku.

Slovenské národné múzeum v Bratislave a v Martine (vlastivedné).

Múzeá delíme podľa toho, aké pamiatky sú v nich vystavené, na:

Všeobecné – napr. archeologické, historické, ľudovej architektúry, prírodovedné, školské, národopisné, kriminalistické, technické, vojenské.

Regionálne – miestne, regionálne, národné.

Osobitné druhy múzeí:

Obrazové galérie – ochraňujú a vystavujú staré obrazy, Slovenská národná galéria v Bratislave.

Archív – budova, kde sa sústreďujú všetky písomné dokumenty rôzneho druhu.

Skanzen – múzeum ľudovej architektúry v prírode. Najväčší skanzen sa nachádza v Martine – Múzeum slovenskej dediny.